ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad *augustus / september 1998* 101

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

Zwelgen in zelfvoldaanheid

En de volgende dag gingen we zonder kater weer aan het werk; verrast door de warme aandacht en overdonderd door de vele felicitaties van lezers, lezeressen, vrienden en bekenden ter gelegenheid van het honderdste nummer ZozoLala. *Het was een mooi verjaardagsfeest in Haarlem. Iedereen die ons hielp zwelgen in zelfvoldaanheid: een welgemeend dankjewel. Terugblikkend op Haarlem constateren we met vreugd dat, ondanks dat er voor de meeste Nederlandse en Vlaamse stripmakers geen droog brood te verdienen valt, er nog steeds tientallen zijn die zich niet laten ontmoedigen en die door blijven gaan met tekenen. Het small press-circuit blijft welig tieren. Mede door de kwaliteit die deze doorzetters leveren, durven sommige uitgevers het voorzichtig weer aan geld te investeren in auteurs van eigen bodem. Eerder overkwamen het Gummbah, Jeroen de Leijer en Reid, Geleijnse en Van Tol.*

En nu ook de Vlaming Jeroen Janssen. Hij kreeg niet alleen een contract bij uitgeverij Wonderland, maar won met zijn debuutalbum ook de hoofdprijs van het stripfestival Haarlem. In deze ZozoLala *een interview met hem. Opdat Janssen een inspirator moge zijn voor al die anderen die zich geen beleg op hun boterham kunnen veroorloven, maar wel moedig door blijven krassen op hun zolderkamertjes. Ziet: uiteindelijk verdient talent zichzelf terug. Of zien we het allemaal te zonnig door onze nog steeds door de verjaardagsroes bedwelmde ogen? Want hoeveel exemplaren zijn er eigenlijk van Janssens album verkocht?*

De redactie

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

MEKANIK STRIP
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 521 41 53

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104c
2512 AZ / 070 - 363 41 15

PANDA
Frederikstraat 855 - 959
2514 LJ / 070 - 363 59 50

ENSCHEDE
DE STRIP-AAP
Kuipersdijk 66
7512 CJ / 053 - 430 52 61

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 356 15 89

HELMOND
DE BOEKENWURM
Helstraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Korfmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 212 79 97

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40

MECHELEN
DE STRIPKEVER
p/a Leermarkt 50,b.024
2800 / 015 - 21 76 05

ROESELARE
WILLI'S WERELD
H. Consciencestraat 36
8800 / 051 - 24 64 15

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 21 71 82

VEENENDAAL
SUPERHEROES
Scheepjeshof 8
3901 CV / 0318 - 561 093

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

NOU MOE !?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02

ASSEN
PLOK, STRIPS EN EH...
Stationstraat 1 DINGES!
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BRUGGE
DE STRIEP C.V.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 614 55 30

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91

HASSELT
WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47

GALERIE SLAPHANGER
Rözener Manzstraat 67
3026 TV / 010-476 91 53

SINT TRUIDEN
DE GALLIER
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 61 23 77

DORDRECHT
SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC / 050 - 314 85 40

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21

KAMPEN
DE FANTAST
Burgwalstraat 16
8261 HK / 038 - 332 03 25

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02

OOSTENDE
DE STRIEP
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

NOORD
Zaagmolendrift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

STRIP- EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland
e-mail: hvsoest@gpd.nl

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Karin van Wylick & Gerard Zeegers.

LAY-OUT: Xander Elink Schuurman.

VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, VLRQ, Jantien van Leeuwen, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, van doornik & co, Bert Meppelink, Pieter van Oudheusden & Barbara Stok.

OOK WERKTEN MEE: Jeroen Janssen, Baru & Cosey.

DRUK & AFWERKING: Drukkerij SSN (Nijmegen), Van den Burg Boekverzorging (Weurt).

BIJ DE VOORPLAAT: Originele potloodtekening van Cosey.

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (ƒ 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (ƒ 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 1648405B4 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

COPYRIGHT 1998 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 7.000 exemplaren

ISSN: 1382 - 8630

Het Zwitserlevengevoel van Cosey

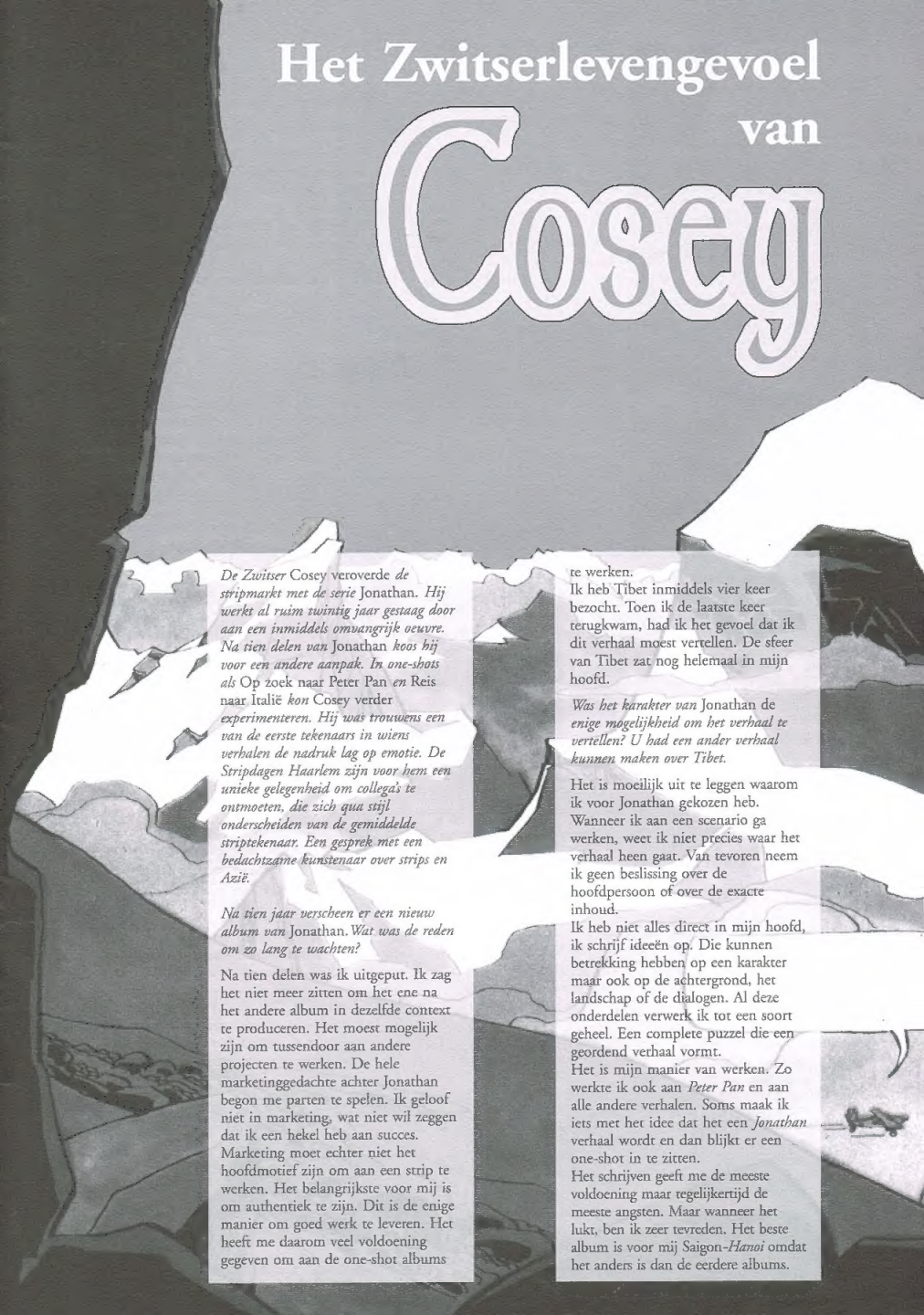

De Zwitser Cosey veroverde *de stripmarkt met de serie* Jonathan. *Hij werkt al ruim twintig jaar gestaag door aan een inmiddels omvangrijk oeuvre. Na tien delen van* Jonathan *koos hij voor een andere aanpak. In one-shots als* Op zoek naar Peter Pan *en* Reis naar Italië *kon* Cosey verder *experimenteren. Hij was trouwens een van de eerste tekenaars in wiens verhalen de nadruk lag op emotie. De Stripdagen Haarlem zijn voor hem een unieke gelegenheid om collega's te ontmoeten, die zich qua stijl onderscheiden van de gemiddelde striptekenaar. Een gesprek met een bedachtzame kunstenaar over strips en Azië.*

Na tien jaar verscheen er een nieuw album van Jonathan. *Wat was de reden om zo lang te wachten?*

Na tien delen was ik uitgeput. Ik zag het niet meer zitten om het ene na het andere album in dezelfde context te produceren. Het moest mogelijk zijn om tussendoor aan andere projecten te werken. De hele marketinggedachte achter Jonathan begon me parten te spelen. Ik geloof niet in marketing, wat niet wil zeggen dat ik een hekel heb aan succes. Marketing moet echter niet het hoofdmotief zijn om aan een strip te werken. Het belangrijkste voor mij is om authentiek te zijn. Dit is de enige manier om goed werk te leveren. Het heeft me daarom veel voldoening gegeven om aan de one-shot albums te werken.
Ik heb Tibet inmiddels vier keer bezocht. Toen ik de laatste keer terugkwam, had ik het gevoel dat ik dit verhaal moest vertellen. De sfeer van Tibet zat nog helemaal in mijn hoofd.

Was het karakter van Jonathan de *enige mogelijkheid om het verhaal te vertellen? U had een ander verhaal kunnen maken over Tibet.*

Het is moeilijk uit te leggen waarom ik voor Jonathan gekozen heb. Wanneer ik aan een scenario ga werken, weet ik niet precies waar het verhaal heen gaat. Van tevoren neem ik geen beslissing over de hoofdpersoon of over de exacte inhoud.
Ik heb niet alles direct in mijn hoofd, ik schrijf ideeën op. Die kunnen betrekking hebben op een karakter maar ook op de achtergrond, het landschap of de dialogen. Al deze onderdelen verwerk ik tot een soort geheel. Een complete puzzel die een geordend verhaal vormt.
Het is mijn manier van werken. Zo werkte ik ook aan *Peter Pan* en aan alle andere verhalen. Soms maak ik iets met het idee dat het een *Jonathan* verhaal wordt en dan blijkt er een one-shot in te zitten.
Het schrijven geeft me de meeste voldoening maar tegelijkertijd de meeste angsten. Maar wanneer het lukt, ben ik zeer tevreden. Het beste album is voor mij Saigon-*Hanoi* omdat het anders is dan de eerdere albums.

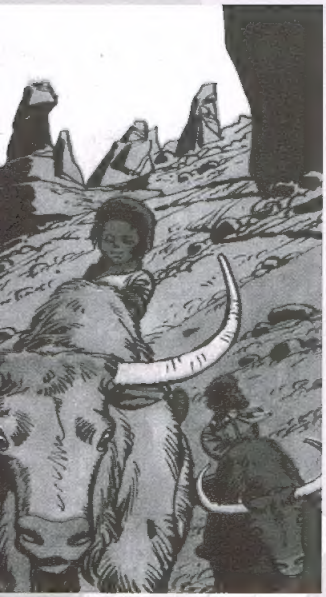

De eerste Jonathan verhalen, met alle gebreken die eraan kleven, bekijk ik nog steeds met een speciaal gevoel.

Wat is het verschil tussen het schrijven voor Jonathan en *een ander album?*

Het verschil zit in de karakters. *Jonathan* is een vaststaand karakter. Ik kan niet alles zomaar voor hem beslissen. Hij heeft een eigen smoel en dat brengt beperkingen met zich mee. Soms is hij een soort van *Peter Pan* die weigert op te groeien. Hij is de goede kant, mijn betere ik. *Jonathan* is het licht en ik ben zijn schaduw. Zijn handelen moet binnen de kaders van zijn karakter passen en dat is moeilijk. *Jonathan* in Afrika zou wel kunnen, maar ik zou een hele goede reden moeten hebben om dat in het verhaal in te passen. Als het in een op zichzelf staand album zou gebeuren, brengt zoiets minder problemen met zich mee.

In het laatste album, Hij die de rivieren naar de zee leidt, *is hij weer een romanticus, die geconfronteerd wordt met de harde realiteit.*

Jonathan heeft geen vastomlijnde bedoelingen. Hij is iemand die nog steeds groeit. Voor mij is dat beter, anders gaat het werken aan zijn personage mij vervelen. Wanneer alles vastomlijnd is, is het een dood karakter. Nu kan ik steeds op Jonathan voortborduren en sta ik elke keer weer voor verrassingen. Ik probeer zijn verborgen eigenaardigheden te ontdekken. Ik ben nieuwsgierig naar datgene wat hij voor mij verbergt. In feite ben ik nog steeds op zoek naar Jonathan.

Jung Lan is een van de mooiste vrouwelijke figuren die u ooit heeft gecreëerd.

Zij is een bestaand personage, haar karakter is afgeleid van een jonge vrouwelijke kolonel uit het Chinese leger. De eerste keer dat ik haar zag, zong ze in een karaoke-bar, precies zoals in het album. In haar uniform stond ze daar prachtig te zijn. Het verhaal over de geliefden is niet op waarheid gebaseerd, maar de realiteit maakt de karakters sterker.
Opmerkelijke, onverwachte gebeurtenissen overkomen je wanneer je reist. Alleen werken op basis van boeken of foto's, beperkt de visie en het inlevingsvermogen. Het reizen van de verteller versterkt zijn te vertellen of tekenen verhaal. Je moet reizen om mensen als Lan te ontmoeten. Pas dan kun je ze geloofwaardig op papier zetten.

Bent u beïnvloed door Kuifje in Tibet*?*

Het album heb ik meerdere malen gelezen. Toch is het verhaal anders, omdat Kuifje zich afspeelt in de periode voor 1950. Er waren nog geen Chinese bezetters in Tibet. Daardoor heeft het verhaal een andere sfeer.
Het is voor mij wel te zien dat Hergé nooit in Tibet is geweest. In een bepaalde scène reist Kuifje half Tibet door. Snel reizen in Tibet is onmogelijk. Van de ene naar de andere plaats ben je minstens een half uur onderweg en geen drie minuten. De mensen in Tibet denken dat Kuifje een Bodhisattva is, een soort god, omdat hij zich zo snel van de ene naar de andere plaats kan transformeren.

Is voor u het reizen naar Azië een manier om te ontsnappen aan de bekrompen leefwijze in Zwitserland?

O, zeker. Behalve in de Himalaya ben ik trouwens erg geïnteresseerd in de Verenigde Staten. Deze twee zeer verschillende landschappen en samenlevingen boeien me door hun afwisseling en door hun verschil met de Zwitserse maatschappij.

Potloodschets

Ik houd absoluut niet van alles in de Verenigde Staten, maar het is zo'n ontzettend groot land. Er is heel veel mogelijk ook binnen de stripindustrie en dat geeft mensen als Chris Ware en Art Spiegelman ruimte om te experimenteren. De authenticiteit in hun werk spreekt me aan. Ze zijn voor mij de groten van de stripindustrie want ze hebben iets gemaakt dat er voor die tijd niet was. Spiegelman is technisch gezien geen groot tekenaar, maar hij levert origineel werk af.

Hoe was het om in Zwitserland op te groeien?

Ik kan dat niet precies aangeven, omdat ik me daar toen niet bewust van was. Ik zat middenin de maatschappij en dan is het moeilijk om er als buitenstaander naar te kijken. Al is er in

ieders leven een moment dat je beseft dat er iets aparts is aan de omgeving waarin je opgroeit. De bergen symboliseren en omvatten de kleingeestigheid van deze gemeenschap.
Mijn vrouw en ik hebben geprobeerd Zwitserland te verlaten en ergens anders te gaan wonen. Maar we hebben vier kinderen en het is moeilijk hen op een andere plaats die kwaliteit van onderwijs te bieden, die ze nu ontvangen. De kinderen doen het goed op school en we wilden dat ritme niet verstoren.
In feite hadden we het plan om in India te gaan wonen. Niet om onder de palmbomen te leven en te luieren, dat idee zat er niet achter. We hebben het geprobeerd, maar het is erg moeilijk om visa te krijgen. Het is ingewikkeld om door het bureaucratische systeem heen te komen. De startkosten zijn hoog. Per kind kost een goede internationale school zo'n 10.000 dollar per jaar. Niemand heeft ons gevraagd om te komen. We moesten alles op eigen houtje regelen. We hebben het opgegeven om er te wonen en in plaats daarvan reizen we veel. We proberen elk jaar een grote reis te maken met alle vier de kinderen. Ze houden van reizen, maar we hebben duidelijk Zwitserse kinderen. Ze zijn erg kritisch en bourgeois. Vooral met betrekking tot eten en drinken; ze vinden al snel zaken vies en ongeordend. Mijn vrouw en ik voelen ons bij tijd en wijle oude hippies maar wel met yuppie kinderen.

Zwitserland is veranderd onder druk van andere Europese landen.

Het is voor dit land de enige manier om zich op de één of andere manier aan te passen. Zwitserland is geen paradijs. Het is goed dat er kritiek uit het buitenland komt. De Zwitserse banken spelen hun eigen rol in het Europese circuit en zijn bij tijd en wijle vergelijkbaar met louche Italiaanse organisaties.

Is er nog een plaats of land op de wereld waar u een verhaal over wilt schrijven?

O ja, zeker. Er zijn nog genoeg verhalen te vertellen. Maar toch zal ik waarschijnlijk voor Azië en de mystiek kiezen. Dat zijn zaken die me aanspreken. Wat me in Azië aantrekt, zijn de rust en de stilte die dit werelddeel mij geeft. Gelukkig kunnen we reizen. Vroeger was reizen moeilijk maar nu komen we op plaatsen die honderd jaar geleden ontoegankelijk waren. Het is goed om in deze tijd te leven, al heeft het massatoerisme jammer genoeg veel veranderd en soms ook vernietigd.

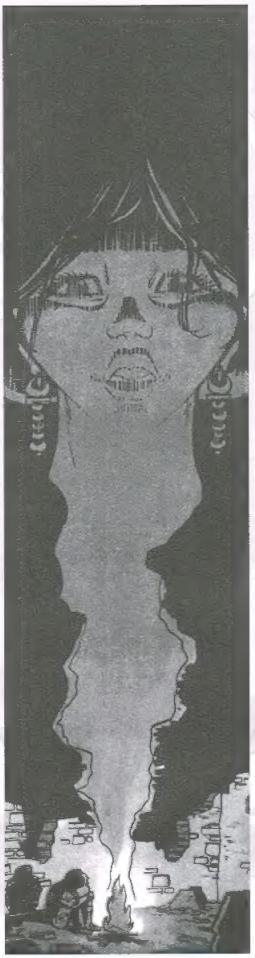

Beangstigt de donkere kant van India u niet? Er is veel geweld tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Behalve de armoede zijn er veel problemen in India. Toch heb ik nooit het gevoel gehad dat ik daar meer gevaar liep dan hier. India is niet de vreedzame samenleving zoals de toeristische folders het voorstellen. Er is veel raciaal geweld en dat zorgt voor onderhuidse problemen. Ik ben me daarvan bewust. De donkere kant fascineert me. De dood en de haat vormen een onderdeel van deze samenleving. In het Westen zijn deze gevoelens wel aanwezig, maar worden ze onderdrukt. In Azië zijn deze emoties automatisch, zonder gêne, opgenomen in het dagelijks leven.

U hebt één verhaal over Afrika gemaakt, Zelie Noord-Zuid.*Krijgt deze cultuur nog eens uw aandacht?*

Het was niet mijn eigen keuze om naar Afrika te gaan. Het was een opdracht van de Zwitserse organisatie voor ontwikkelingssamenwerking. Ik ontdekte een fascinerend continent. Het was opwindend, maar ik blijf toch bovenal een Azië-liefhebber.
Wanneer ik naar India ga, voelt dat alsof ik een familielid bezoek. Ik ga terug naar mijn roots. Terug naar huis, waar ik een oude, bijna vergeten groovader bezoek.
Afrika is interessant, maar het is een andere planeet. Ik voel me vreemd, kan niet communiceren en reageer onbeholpen. Ik ken de regels niet en voel me als een stuk hout in een wilde rivier. Ik probeer om niet te verdrinken, maar het kost me een hoop moeite om mijn hoofd boven water te houden.

U heeft albums gepubliceerd bij Le Lombard en Dupuis. Bij welke uitgever verschijnt uw volgende boek?

Geen flauw idee. Ik heb een hoop plannen. Het scenario voor mijn nieuwste album is klaar. Ik werk nu aan de tekeningen en ben op pagina 9. Het speelt zich af in winters New York en op de Mekong. De derde lokatie is mysterieus, een vreemde plaats in het verhaal en niet te traceren. New York in de sneeuw doet door alle flatgebouwen denken aan een berglandschap. Ik ben er twee jaar geleden geweest, tijdens een Europese expositie. Na een lezing ben ik naar de hoogste verdieping van de wolkenkrabber gegaan en met al die sneeuw was het net de Himalaya.

Pieter van Oudheusden en Karin van Wylick

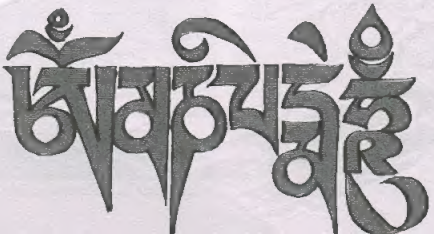

Het Laatste Oordeel

De Kat op z'n best
Geluck
Uitgeverij Casterman; 47 pl.; kleur; slappe kaft; *f*9,95/BF195

Vrij onopvallend zijn bij Casterman de afgelopen tijd een aantal albums verschenen van de hand van de Belgische stripmaker en cartoonist Philippe Geluck. Onder de titel *De Kat op z'n best* is nu alweer de derde bundel van cartoons en strips over de Kat verschenen.
In een Dick Bruna-stijl voor volwassenen tekent Philippe Geluck de alledaagse belevenissen op van een keurig geklede kat. Dat de ogenschijnlijk simpele tekeningen zo goed werken, heeft vooral te maken met het feit dat deze eenvoudige en sobere platen goed aansluiten op het droge gevoel voor humor dat Geluck pagina na pagina etaleert. Dit effect wordt nog eens extra versterkt door de staccato geformuleerde overpeinzingen van de Kat.

Opvallend is dat Geluck feilloos de keuze maakt tussen cartoon en strip als het medium dat het best past bij het tempo waarin de grap wordt verteld. Dat zegt alles over de kwaliteit van zijn gevoel voor timing die de grappen zo sterk maakt.
Elke keer weer wordt alles duidelijk ondergeschikt gemaakt aan de pointe. Met een achteloosheid die ook Watterson bij *Casper en Hobbes* regelmatig ten toon spreidt, worden op gepaste momenten stijlbreuken in de vormgeving toegepast, die de virtuositeit van de tekenaar verraden. Altijd heeft het echter dezelfde functie: het vertellen van een goede grap. *De Kat op z'n best* is leuk op hoog niveau. *(Jef)*

Piero Baudoin
Uitgeverij Sherpa; 128 pl.; zwart-wit; slappe kaft; *f*24,95/BF470.

Na een onbevredigende carrière als boekhouder begon Edmond Baudoin pas op drieëndertigjarige leeftijd met het tekenen van strips. Met prachtige zwart-wit albums zoals *De Reis* en *Carla* (en nog een aantal niet vertaalde strips) heeft hij een voor het Nederlandse taalgebied klein en origineel oeuvre op zijn naam staan. Dromerige personages die moeite hebben zich aan te passen aan de realiteit, dwalen rond in een met grove penseelstreken getekende, bijna abstracte wereld. Hierbij is zelden sprake van een echte verhaallijn. De literaire term 'stream of consciousness', waarbij gedachten en associaties belangrijker zijn dan een strak verteld verhaal, dekt de getekende lotgevallen van de personages nog het best.
In het autobiografische getinte *Piero* zien we hoe twee onafscheidelijke broertjes (ze dromen zelfs samen) opgroeien. Beiden zijn gezegend met een groot tekentalent en een

onuitputtelijke fantasie. Deze is zelfs groot genoeg om het ruimteschip van een marsmannetje, dat dromen als brandstof gebruikt, weer aan de praat te krijgen. Vooral in de vroege kindertijd is de grens tussen fantasie en realiteit vaak onduidelijk. De broertjes Momon en Piero (later noemen ze zich Edmond en Pierre) hoeven niet naar de kleuterschool en kunnen dus naar hartelust buiten spelen en tekenen. Een aantal van die tekeningen wordt ook getoond, al is niet duidelijk of deze nu origineel, of later door Baudoin getekend zijn. Omdat Piero overal nèt iets beter in is, mag hij naar de kunstacademie en moet Momon boekhouder worden. Er kan immers maar één van de vele kinderen naar zo'n 'rijkeluisschool' gaan.
Uiteindelijk is het echter Momon (of Edmond), en niet Piero, die het onzekere bestaan als kunstenaar verkiest boven een vaste baan. Hoewel het onvermijdelijk is dat de broers uit elkaar groeien, hebben ze een band die nooit verloren zal gaan. Dit wordt duidelijk uit de gezamenlijke droom die ze hebben, waarin ze hand in hand naar de aarde toezweven. Als ze ouder worden, worden ze ook in de droom ouder. Hun band is dus niet alleen iets uit de kindertijd, maar iets dat blijvend is.
Piero is door de strakke chronologische vertelvorm een veel makkelijker te volgen verhaal dan Baudoins voorgaande albums, zonder dat de dromerige sfeer die zijn verhalen kenmerkt verloren gaat. In tegenstelling tot de stortvloed van Amerikaanse autobiografische strips, is hier een oudere Franse tekenaar aan het woord, waardoor het boek de sfeer ademt van Franse Nouvelle Vague films uit de jaren vijftig en zestig. Ook experimenteert Baudoin minder met abstracte tekenstijlen. Hij gebruikt hier meer dunne, krasserige lijnen in tegenstelling tot de dikke penseelstreken uit *Carla*. Mede dankzij de spaarzame achtergronden doet deze stijl denken aan Mattotti's tekeningen uit *De man aan het raam*. Net als dat boek is deze paperback een bijzonder fraai stripboek, al blijf je natuurlijk benieuwd naar de strips die 'Piero Baudoin', die overal nèt iets beter in was, gemaakt zou hebben. *(Gerard)*

Foligatto de Crécy & Tjoyas
Uitgeverij Blitz; 60 pl.; kleur; harde kaft; *f*29,90

De ouverture van *Foligatto* beslaat vier platen waarin geen woord gesproken wordt. Toch wordt de striplezer overdonderd door een veelheid aan informatie en indrukken. Daarna gaat het verhaal, zo mogelijk nog overweldigender, van start. Teneinde de toenemende criminaliteit een halt toe te roepen, besluit het stadsbestuur van Eccenihilo tot het organiseren van een carnaval dat als uitlaatklep moet dienen voor alle overtollige energie en lage lusten. Als eregast zal de castraat Foligatto optreden, die daarvoor naar zijn geboortestad terugkeert. Met frisse tegenzin aanvaart hij de thuisreis en zet bij aankomst ongewild een reeks catastrofale gebeurtenissen in gang. De geschiedenis lijkt een parabel over de menselijke eenzaamheid. In het plot komt dit vooral tot uiting in het trieste levenslot van de hoofdpersonen en het gebrek aan belangstelling voor de anderen van praktisch elke acteur in dit stripverhaal. Alsof het de gewoonste zaak van

de wereld is, kleineert of schoffeert men elkaar en wordt er schaamteloos van elkaar geprofiteerd. Alleen Foligatto weet aan het eind van het verhaal nog compassie op te brengen voor zijn totaal geflipte zuster en lotgenote.
De teneur van het scenario wordt prachtig versterkt door de vormgeving. Zowel het kleurgebruik als de tekenstijl doen erg denken aan de schilderkunst van rond de eeuwwisseling en creëert een sfeer van onthechting. De eendimensionale wijze waarop de kleding van de personages wordt opgevuld, rukt ze uit het decor, zodat de mensen om wie het verhaal draait, verdwaald lijken in een verkeerde omgeving. De rijke platen accentueren alleen nog maar de emotionele levenloosheid. *Foligatto* is geen makkelijk album. De drukke tekeningen zijn enerzijds een overvloedige bron van ervaringen, maar geven anderzijds de indruk dat het mogelijk moet zijn alles te bevatten. Daardoor komt de lezer in de verleiding het ongezegde te willen bevatten. Het fraaie is dat daardoor dezelfde onthechting en verbijstering wordt ervaren waarvan de stripfiguren constant vervuld lijken. *Foligatto* is een adembenemende stripbelevenis. *(Jef)*

Weerzien met de sterren
Manara
Uitg. Oog en Blik; 56 pl.; zwart-wit slappe kaft; *f*26,95/BF 495

Een goede strip is meer dan een reeks mooie plaatjes. Milo Manara loopt als stripmaker lang genoeg mee om dat te moeten weten. Zijn zo nu en dan dweepzieke verering voor zijn grote voorbeeld Hugo Pratt blijkt hem na het lezen van zijn nieuwste album echter niets te hebben opgeleverd. Waar Pratt vooral een groot verteller was, daar bewijst Manara in *Weerzien met de sterren* niet in staat te zijn een fatsoenlijk verhaal in elkaar te timmeren.
Het gegeven van *Weerzien met de sterren* zou nochtans stof genoeg moeten kunnen opleveren voor een goed scenario: Manara's alter ego Giuseppe Bergman komt een vrouw tegen die haar persoonlijkheid ontleent aan een kunstboek. Zij verbeeldt

zich onderdeel te zijn van de schilderijen die zij in het boek ziet afgebeeld. Bergman probeert haar te behoeden voor de rampen die zij hierdoor over zich afroept.
De vorige albums over Giuseppe Bergman werden gekenmerkt door experimentele vertelvormen die Manara op de lezer losliet. Maar hoe absurd of onlogisch het scenario zich ook ontwikkelde, het verhaal bleef boeien. In vergelijking met de vorige albums kent *Weerzien met de sterren* het meest conventionele uitgangspunt van de hele serie. Dit keer geen abstracte speurtocht naar het avontuur, maar het concrete gegeven van een geestelijk gestoord meisje dat moet worden geholpen.
Helaas boeit het verhaal van *Weerzien met de sterren* nergens. Sterker nog, er is eigenlijk geen verhaal te ontdekken in dit boek. In -het moet gezegd- oogstrelend mooie tekeningen van gewassen inkt laat Manara alleen een aantal scènes op elkaar volgen, waarin de hoofdpersonen zich steeds in een ander schilderij van bijvoorbeeld Botticelli of Dor, waant. De scènes volgen elkaar volkomen willekeurig op: er zit geen lijn in het album, noch werkt het toe naar een einde. Of het moet de onbeholpen ode zijn die Manara op de laatste bladzijden brengt aan het stripverhaal (met natuurlijk weer een prominente rol voor de strips van Pratt). Wie het boek uit heeft, heeft een boel mooie plaatjes gezien, maar ook alle reden zich bekocht te voelen. *(Hans)*

Garulfo 1: Een kikker met ambities
Maiorana/Ayroles
Uitgeverij Casterman; 48 pl; kleur; slappe kaft; *f*15,95/BF295.

Dat strips uit het van sprookjes afgeleide fantasy-genre meestal stijf staan van de clichés, weet inmiddels iedereen. De echte liefhebber kan dat niets schelen, die wil juist niets liever. Toch zijn er af en toe auteurs die iets anders met het genre proberen te doen. Zo blijft het genre toch interessant voor lezers die geen verstokte die-hard fantasyliefhebbers zijn. Een voorbeeld van zo'n poging is de strip *Garulfo.*

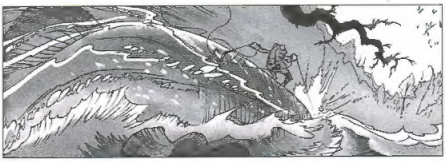

Het verhaal begint met de frustraties van de gelijknamige kikker, die niets liever wil dan prins worden. Als hij door een lieftallige prinses, die wanhopig op zoek is naar een fatsoenlijke huwelijkskandidaat, gekust wordt zonder dat er iets gebeurt, is voor Garulfo de maat vol. Hij wendt zich tot een heks die hem wel wil transformeren, mits daar een aantal nog later te bepalen wederdiensten tegenover staan... Wederom wordt hij gekust. Dit keer door de veel minder knappe Pipa. De onnozele Garulfo denkt door een prinses gekust te zijn en sleept Pipa mee naar het hof van de koning. Opportunistisch en sluw als deze is, bevestigt hij dat Pipa zijn buitenechtelijke dochter is, teneinde een troonopvolger veilig te stellen. De echte prinses, een jaloers kreng, vindt het allemaal maar niets en probeert Garulfo tevergeefs te verleiden. Wat volgt, zijn de onhandige pogingen van de kersverse prins zich aan te passen aan het tweevoetige volk.
Garulfo is een bijzonder grappige strip waarin de al eerder genoemde clichés voortdurend op de hak worden genomen. Zo is de prinses weliswaar sprookjesachtig knap, maar tevens net iets te verleidelijk en is ze af en toe zelfs niet-lief. Ze schopt de kikker Garulfo op brute wijze weg, na hem eerst gelokt te hebben. Ook de 'deal' die de kikker met de heks sluit, is door het vertegenwoordigersjargon dat Garulfo gebruikt, anders dan we gewend zijn. Vooral in het begin, waarin de kikker Garulfo door bronstige padden wordt lastiggevallen, wordt direct een

sterk relativerende toon aangeslagen die de hele strip vastgehouden wordt. Het verhaal blijft zijn vaart houden omdat er veel gebeurt en er een duidelijke ontwikkeling zit in het personage. De makers van de strip zijn niet alleen goed op dreef met het persifleren van genreconventies, maar weten dit alles ook nog te koppelen aan een fraaie tekenstijl. Deze is niet verrassend en lijkt op de bijna onontkoombare dunne lijnenstijl die bekend is van Losels *Op zoek naar de tijdvogel*, maar is wel zeer effectief en oogstrelend ingekleurd. Het is niet voor niets dat deze strip de 'Prijs De Leeuw 1997' gewonnen heeft. *Garulfo* is zowel een sprookje, als een persiflage op een sprookje en is daardoor een zeer leuke strip. Bovendien maakt het einde benieuwd naar het volgende deel. Want als *Garulfo* één ding niet is, is het wel een voorspelbare sprookjes- of fantasy-strip. (*Gerard*)

Ghost World
Daniel Clowes
Uitg. Oog en Blik; 80 pl. zwart-wit; slappe kaft; *f*35,-/BF 650

Het tijdschrift *Eightball* van de Amerikaanse tekenaar Daniel Clowes heeft in zijn tienjarig bestaan een prominente cultstatus opgebouwd. Clowes vult zijn strips met losse verhaaleinden en onaffe spanningsbogen, waardoor zij zowel iets vervreemdends als iets felrealistisch krijgen. De verhalen van Clowes worden bevolkt door lelijke koppen met verknipte persoonlijkheden, seksueel geperverteerde en religieuze fanatici. Niemand is normaal in Clowes' wereld, zelfs het meest doorsnee bijfiguur heeft een neurotische afwijking. Desondanks, of misschien wel daardoor, is Clowes werk erg grappig.

Het tekenwerk van Clowes is stijf en doet denken aan een kale versie van dat van Charles Burns. Door die kaalheid en het gebrek aan kleur in zijn tekeningen (een enkele keer gebruikt hij een steunkleur) wordt het vervreemdende effect van zijn verhalen versterkt.
Uitgeverij Fantagraphics heeft de laatste jaren verschillende vervolgverhalen uit *Eightball* gebundeld. Een van deze bundelingen, *Ghost World*, is nu in het Nederlands vertaald. Geen gemakkelijke opgave, want de verhalen van Clowes worden gedragen door de dialogen, die allemaal in Amerikaanse spreektaal zijn geschreven. Gelukkig had de vertaler dat goed in de gaten en spreken de personages in de Nederlandse editie de taal van de straat, waardoor de sfeer van het boek geen geweld wordt aangedaan.
Net als Clowes' andere verhalen is *Ghost World* bevolkt met lelijke mensen. Hoofdpersonen zijn twee pubermeisjes, Enid en Rebecca, die in de knoop zitten met hun veranderende zelf en zich voortdurend vervelen. Hun frustratie projecteren ze op de wereld om hen heen, die ze dan ook aanhoudend bekritiseren. Het meest worstelen de hartsvriendinnen met elkaar, want ondanks hun jarenlange vriendschap, voelen ze beiden dat ze uit elkaar groeien. Het gegeven van de puberteit levert zowel hilarische als ontroerende scènes op. Hilarisch zoals Enid zich in ieder hoofdstuk van een ander imago bedient, ontroerend zoals ze haar kinderspeelgoed nog niet weg durft te doen. *Ghost World* is door deze combinatie een van Clowes' meest toegankelijke boeken. Het is een vertelling over 'gewone' mensen, met hun onzekerheden, hun onhebbelijkheden en hun angsten.
Hoewel er eigenlijk niets onalledaags in het boek gebeurt, is *Ghost World* nergens langdradig of vervelend. Vervreemdende elementen als geheimzinnige graffiti en satanisten in een lunchroom leiden de aandacht van de lezer niet af van de ontwikkeling die Enid en Rebecca doormaken. Alle hoofd- en bijfiguren zijn ondanks hun gestoordheid herkenbaar en geloofwaardig. Dat maakt het album tot een sterk geheel. Clowes bewijst een fantastisch verteller te zijn door met zo weinig ingrediënten tachtig pagina's lang te boeien. Hopelijk leren door deze vertaling meer mensen zijn werk kennen. (*Hans*)

Sasmira 1: Oproep uit het verleden (Vicomte)
uitg. Arboris; 52 pl.; *f*12,95/BF 260; sk

Ongeveer tien jaar geleden voltooide Laurent Vicomte het tekenwerk voor het vierde deel van de reeks *Het land van Langvergeten*, de reeks waarmee hij doorbrak naar het grote publiek. Daarna werd het stil rond zijn persoon. Op een enkele verdwaalde illustratie na, verloor het stripminnend publiek hem geheel uit het oog. Sinds kort ligt er een nieuw album van zijn hand in de winkels, dat het eerste deel van een eigen reeks moet worden en waarvoor Vicomte tevens het scenario schreef.
Het eerste deel van *Sasmira* is duidelijk een opstapje naar de rest van de serie. Het is een inleiding, waarin de belangrijkste personages worden voorgesteld en het mysterie wordt gegeven dat het centrale thema voor de reeks moet worden. Stanislas Halmer, een jonge Parijzenaar, wordt op straat aangesproken door een vreemde stokoude vrouw, die hem toemompelt dat haar herinneringen hem dwars door de tijd heen zijn blijven koesteren. Dat zijn intrigerende woorden, zeker als de vrouw meteen daarop in elkaar zakt en sterft. Stanislas is gebiologeerd en vindt in een jaszak van de vrouw een oude vergeelde foto, waarop een groep mensen voor een landhuis is afgebeeld. Wanneer Stanislas achterhaalt welk huis dit betreft en er poolshoogte gaat nemen, breken hij en zijn vriendin door de tijdsbarrière heen en komen ze opnieuw in het huis terecht, waar de kalender ineens 1908 vermeldt.
Tijdreizen zijn een steeds opnieuw terugkerend thema in de populaire literatuur en het uitgangspunt van *Sasmira* kan dan ook niet bijster origineel worden genoemd. Bovendien lijkt de manier waarop Stanislas en zijn vriendin in het verleden terecht komen niet erg overtuigend voor een realistisch ogende vertelling. Volgens hun gastvrouw is een tijdreis mogelijk, door op de juiste plaats en op het juiste moment het juiste te doen en dat komt kennelijk neer op een neukpartij voor een duister altaartje in een verborgen ondergrondse crypte. Toegegeven, het is wel de leukste tijdreismethode die uw recensent tot nu toe in een strip is tegengekomen. Daar kan geen teletijdmachine tegenop.

Niettemin doet Vicomte erg zijn best het verhaal zo overtuigend mogelijk te brengen. Het mysterie wordt versterkt door de gastvrouw in het landhuis, die niet zegt te weten hoe tijdreizen werken maar evenmin erg verbaasd lijkt over bezoekers uit de toekomst. De aanwezigheid van Sasmira, de jonge vrouw naar wie de serie is genoemd, voegt een extra element aan de intrige toe. Zij lijkt minder geïnteresseerd in Stanislas, wat wellicht voor de hand zou liggen, als wel in diens vriendin, die sinds haar aankomst in het verleden een steeds zwakkere gezondheid lijkt te krijgen.
Hoewel het thema van *Sasmira* enigszins doet denken aan dat van *Het land van Langvergeten*, waarin immers ook een tijdsparadox voorkwam en mensen van deze tijd in de Middeleeuwen belandden, bevat Vicomtes nieuwe reeks voldoende eigen elementen

om niet in herhaling te vallen. Wat het verhaal betreft, gun ik het eerste deel van *Sasmira* het voordeel van de twijfel. Grafisch gezien, schittert Vicomte in deze strip weer als vanouds met vakkundig tekenwerk en fraaie inkleuringen. Dat maakt *Oproep uit het verleden* tot een aangenaam ogend en lekker weglezend stukje amusement.

(Paul)

Not Quite Dead
Shelton & Pic
Uitgeverij Oog & Blik; 60 pl; zwart-wit; harde kaft; *f*35,-.

Iedereen die ooit in een coffeeshop heeft rondgehangen en daar uit verveling de stripboekenhoek indook, kent Gilbert Sheltons fameuze *Fabulously Furry Freakbrothers*. Vier aartsluie uitvreters die niets liever doen dan zoveel mogelijk drugs consumeren, bleken genoeg inspiratie te leveren voor een hilarische serie. Nu is er een Nederlandse vertaling van Sheltons eerder in Amerikaanse fanzines gepubliceerde belevenissen van de band *Not Quite Dead* (inderdaad, klinkt als *The Grateful Dead*), die hij in samenwerking met het Franse 'talent' Pic concipieerde.
In plaats van nietsdoen zijn de hoofdpersonages uit deze serie bezig met hun muzikale carrière, die maar niet echt van de grond wil komen. Elke avond de kick van een nieuwe spetterende gig is het doel. Zo komen ze bijvoorbeeld op het 'eerste geperste-lucht-muziek-festival' of treden ze zonder het te weten op tijdens een conventie van een ultra-conservatieve partij. Voeg daar nog een mislukte fanclub en een ontplofte studio aan toe en je zou dolle pret verwachten. Dit is echter niet het geval. Geen enkele keer is deze rip-off van de hilarische film *This is spinal tap* grappig. In tegenstelling tot de Freakbrothers en de rockband op retour in *This is spinal tap*, is deze groep losers net niet sukkelig genoeg. Bovendien zijn de clous van de grappen niet goed getimed, te zwak of over te veel pagina's uitgesmeerd. Ook zijn de tekeningen van dit samenwerkingsverband rommeliger en minder gedetailleerd dan wanneer Shelton alles alleen doet. Je vraagt je dan ook af waarom hij deze stap terug heeft gedaan. Het wekt ook verbazing dat juist deze strip vertaald werd en niet de veel grappiger Freakbrothers, die waarschijnlijk ook niet bij een groot publiek bekend zijn. Mensen die benieuwd zijn naar het èchte grappige werk van de Amerikaanse underground-legende Shelton, kunnen maar beter een niet-vertaalde *Freakbrothers*-comic halen. Veel grappiger en veel goedkoper bovendien.

(Gerard)

NOG NIET GESTEMD? EN JE HEBT VERDOMME MAAR ÉÉN SNAAR!
EN JE HAD AL GESTEMD BIJ DE SOUNDCHECK, MAN! WAAROM BLIJF JE D'R NOU AAN KLOTEN?
ACH MAN, ALS JE NIET MINSTENS TIEN MINUTEN VOOR HET PUBLIEK STEMT, NIEEMT NIEMAND JE MEER SERIEUS ALS ROCK MUZIKANT!

De favoriete strip van
Baru
Vlak na *Maus* komt voor mij het werk van Muñoz en Sampayo, vooral *Alack Sinner* en *Verhalen uit Joe's Bar*. In die strips weten ze het vertrouwde genre van het detective-verhaal zo om te werken dat ze iets heel eigens zeggen. Een perfect huwelijk tussen verhaal en tekeningen. Muñoz tekeningen zijn voor mij het strip-equivalent van de blues.'

De Keuze van ..... Alexandra Verburg

De redactie van dit onafhankelijke stripblad is eigenwijs, eigenzinnig en eigengereid wanneer het gaat om kwaliteit van verschenen albums. Na honderd nummers kunnen wij ons voorstellen dat de lezer van Zozolala *wel eens behoefte heeft aan een andere mening of zienswijze met betrekking tot de wereld van de strip. Wij willen met deze rubriek een podium voor andere stripbemoeials creëren. Wat vinden zij nu de beste strip van de afgelopen twaalf maanden en waarom.*

Ze zet op elk stripfestival **stripmakers in the picture.** *Een eindexamenopdracht van de Haagse school voor fotografie bracht haar in contact met de tekenaars achter de strip. In het dagelijks leven werkt ze bij het Rijksbureau Kunsthistorische Documentatie ,waar ze zich onder andere bezighoudt met het digitaliseren en monteren van infra-rood materiaal. Ze blijft echter stug doorgaan met het fotograferen van "de makers van ....." en daarom* Alexandra Verburg's *persoonlijke stripvoorkeur.*

Eigenlijk vind ik alle albums leuk van deze stripfiguur, maar voor het gemak kies ik de laatst verschenen titel. **Langs plag en knotwilg** van **Heinz** geeft een goed beeld van mijn stripliefde. De humor is zo uniek, dat ik het leuk blijf vinden. Het is goed te zien dat Windig en De Jong veel lol beleven aan het maken van deze strip. Het karakter van de eigenzinnige kat wordt versterkt door Frits en Jodocus, maar **Heinz** zelf spreekt me het meeste aan. De woordspelingen en het juiste taalgebruik versterken voor mijn gevoel de tekeningen. Het liefst lees ik een album, dan zit ik lekker in het verhaal. Het was trouwens een genoegen om deze stripartiesten te fotograferen.

De Afrikaanse inspira

De grote prijs van de Haarlemse Stripdagen werd vrijdagmiddag 5 juni uitgereikt aan de Belg Jeroen Janssen.*Met zijn debuutalbum* Sluipend Gif *sleepte hij de hoofdprijs van f 5.000,- in de wacht. Het album vertelt het verhaal van een soms naïeve ontwikkelingswerker die getuige is van de gebeurtenissen die uiteindelijk tot de grote genocide in Rwanda leiden. Het verhaal geeft behalve alle spanning en gruwelijkheden een goed beeld van het dagelijks leven in dit Afrikaanse land.*

In 1963 ben ik te Gent geboren. Van kleins af aan was ik aan het tekenen en schilderen. Ik had altijd een extra schrift bij me. Een soort dagboek waar ik alles in tekende wat ik interessant vond, variërend van poppetjes, strips en landschappen.
Na de middelbare school ben ik naar het St. Lucas te Gent gegaan. Ik heb daar de richting grafiek gevolgd.
Na allerlei verschillende baantjes werd ik gediplomeerd postbezorger. Het was een leuke baan voor erbij; om in contact te komen met mensen. Alleen maar strips tekenen is niet hetgene dat ik wil. Een deadline en al dat soort verplichtingen wil ik niet. Produceren voor de markt en het grote publiek evenmin. Verhalen maken die me niet boeien is niet mijn ambitie. De strips die ik toen maakte zijn beïnvloed door mijn ervaringen op de arbeidsmarkt.

Toen heb ik mijn vrouw Myriam leren kennen. Zij wilde graag in Afrika werken. Na lang zoeken heeft zij een baan in het onderwijs in Rwanda gevonden. Ik ben haar achterna gereisd en heb op diezelfde school werk gevonden. Het vak illustratie zat ondermeer in mijn pakket.
We zijn er vier jaar geweest. Het opmerkelijkste was de eenvoud. Het leven is veel soberder. Je kunt minder kopen en dan heb je ook minder wensen.
De mensen zijn aardig en vrolijk. Op straat is iedereen vriendelijk, maar op de een of andere manier zeer gesloten. Er sluimerde toen al een burgeroorlog. Iedereen werd verondersteld bij een bepaalde partij te horen. Ook al stond men er niet achter, alles was politiek geladen. Open praten over wat men denkt en voelt zit niet in dit volk. Dat is niet typisch voor Afrika, in Zaïre doet men dat bijvoorbeeld wel.

De historische boeken uit de jaren zestig over Rwanda, die ik nu aan het lezen ben, geven veel informatie over deze verwikkelingen. De Tutsi-elite heeft jarenlang de Hutu bevolking onder de duim gehouden. De Belgen hebben daar behoorlijk misbruik van gemaakt. Pas op het laatst toen de Tutsi-koningen hun macht verloren, onderhandelden de Belgen met de Hutu's. Alle koloniale verwikkelingen hebben voor veel ellende gezorgd in dit land en dit wereldddeel. Het wantrouwen van de bevolking tegenover de Westerse mogendheden is niet zo makkelijk weg te nemen.
De mensen hadden weinig bezit. Ze hadden niets om te verkopen dus was er geen mogelijkheid om iets aan te schaffen. Binnen grote gezinnen met veel kinderen ontstonden regelmatig conflicten. Vooral over grond werd ruzie gemaakt en zelfs gemoord. Grond is macht. Er zijn genoeg familieleden die grond proberen in te pikken van verweesde neven en nichten.

Hoe signaleerde je dit soort zaken? Het lijkt me moeilijk om in een land ,waarvan je de taal niet spreekt, dit soort interne conflicten op te merken.

Via mijn eigen werk was dat inderdaad lastig. We hadden een aantal vrienden die via het ontwikkelingswerk in contact kwamen met de boerenbevolking. Hun verhalen waren een goede weergave van de boerenproblematiek.

Jij en je vrouw werkten op een middelbare school. Hoe merkten jullie iets van de dagelijkse gang van zaken onder de Rwandese bevolking?

Onze leerlingen behoorden tot de middenklasse van het land, die trouwens niet te vergelijken is met de middenklasse in België. Men had meestal wel te eten en kon zijn kinderen naar school sturen. Maar soms moesten ouders stukken grond of vee verkopen om het schoolgeld te kunnen voldoen. Of men maakte gebruik van de diensten van een rijk familielid.
De gemeente zorgt wat onderwijs betreft nergens voor, dat doet de staat. De staat betaalt de lonen van de leraren en geeft soms subsidies voor woningen bestemd voor docenten.
De leerlingen waren intern. De school stond in een plaatsje genaamd Nyundo. Daar zaten veel organisaties voor ontwikkelingssamenwerking. Er was bijvoorbeeld een kathedraal, een bisschoppelijk paleis en dus een complete verzameling katholieke scholen.

En toen moesten jullie terug naar Europa. Waren jullie bang?

We zijn natuurlijk niet onder goede omstandigheden teruggekomen. Net bij het begin van de grote genocide zijn we teruggevlogen. Die vlucht, het afscheid, zo abrupt allemaal, dat vond ik heel moeilijk.
Ja, de laatste drie dagen waren we bang. We hadden vooral angst om onze twee kinderen. De jongste, Lina, was nog geen twee maanden oud. Buiten komen lukte niet meer. Onze huisbaas kwam wel nog op straat en hij hield ons op de hoogte van alles wat er gebeurde. De radio meldde dat de Belgen verantwoordelijk waren voor de dood van de president. Het was heel onduidelijk hoe de bevolking op blanken zou reageren, dus we zijn continu binnen gebleven.
We dachten dat we er niet meer levend vandaan zouden komen. Die onzekerheid heeft drie dagen geduurd. Samen met anderen zijn we geëvacueerd. Een soort Franse avonturier is alle buitenlanders gaan zoeken. Hij heeft ons naar een veiliger stadje gebracht. Ik weet niet wat er gebeurd zou zijn als we daar toen

ie van Jeroen Janssen

niet hadden kunnen ontsnappen.

Heb je heimwee naar Rwanda?

Eerst wilde ik zo snel mogelijk terug. Maar veel mensen die we kenden zijn dood of weggetrokken. Alles is verwoest.
Ja, heimwee naar iets dat was en dat nooit meer terugkomt, naar een tijdperk dat voorgoed voorbij is.

Had je bij terugkomst uit Afrika al plannen om een verhaal over Rwanda te maken?

Het eerste verhaal uit de bundel *Sluipend Gif* heb ik in Afrika gemaakt. Het was bijna klaar toen we weg moesten. Terug in Europa heb ik alles een tijd laten rusten.
Ik heb Mark Jongbloed van uitgeverij Casterman opgezocht en hem de platen laten zien met als doel de strip te publiceren in *A Suivre*. Mark zag het wel zitten en zou het met de directie in Parijs bespreken. Een aantal weken later heb ik hem in Doornik gebeld en de telefoniste reageerde zeer verbaasd. Mark Jongbloed werkte daar niet meer.
Daarna heb ik alles weer laten liggen. Af en toe kwam ik aan de bak als interim-leerkracht. Ik kreeg weer veel tijd om te tekenen, vooral toen Lina naar de kleuterschool ging. Ik maakte illustraties voor kinderboeken en wilde graag les krijgen van Ever Meulen. Ik heb me voor een cursus bij St. Lucas aangemeld. Bij de keuze van docenten waren er zo'n honderd leerlingen voor Ever Meulen en een kleine groep voor Ferry. Ik had geen zin om in de groep van die honderd terecht te komen en ben naar de cursus van Ferry gegaan. Daar heb ik verder gewerkt aan *Sluipend Gif*.

Hoe werk jij een scenario uit? Maak je een schema of begin je zomaar ergens?

Op het moment dat ik bij Ferry begon, had ik een lang verhaal in gedachten, maar nog niet echt een scenario. Ik ben toen met een schema gaan werken en heb van daaruit het scenario gemaakt. Het ingewikkeldste is altijd om het verhaal tussen de regels door, subtiel over te laten komen. Niet te veel zeggen, maar ook niet te weinig.

Je hebt in het boek aparte kaders gemaakt, naast de dialogen. Had dat ermee te maken?

Ik wilde een verhaal vertellen en de dialogen mede door de kaders onderbouwen. Zaken die op de achtergrond spelen, toch aan de lezer melden. Zeker voor het eerste verhaal kwamen er complexe zaken aan de orde. De problemen rondom de grond, moest ik voor mijn gevoel voor de Westerse lezer verklaren.

Vond je het moeilijk de cultuur over te brengen?

Rwanda heb ik getekend zoals ik het zag en beleefde. Misschien heb ik te weinig gedacht aan de eventuele lezer die de platen onder ogen zou krijgen. Het is een zwak punt maar tegelijkertijd een sterk aspect van deze strip. Sommigen vinden dit juist zeer authentiek en anderen missen een onderbouwing in het verhaal. Mijn vrouw en ik hebben samen onderwerpen besproken. Met vrienden heb ik de grondproblematiek doorgenomen om te controleren of alles wat ik vertelde en tekende wel klopte met de werkelijkheid.
Professor Flip Reyntjens, Afrika-specialist aan de universiteit van Antwerpen, heeft het album gelezen. Hij is geen striplezer, maar was zeer tevreden over het verhaal, omdat het een goed beeld geeft van de toestand in Rwanda. Zijn goedkeuring geeft me een tevreden gevoel.

Een jaar geleden is het album door Wonderland uitgegeven.

Na mijn cursus bij Ferry heb ik de platen naar een aantal uitgevers gestuurd. Het is moeilijk om een uitgever te vinden die een debutant met een kleuralbum op de markt wil brengen.
Ik had toen al contact met Wonderland en met het NCOS, de Belgische variant op de NOVIB. De mensen van de NCOS zagen het verhaal wel zitten, maar wilden niet alleen met mij in zee. Samen met Wonderland is het wel gelukt.

Toen won je de grote prijs van Haarlem.

Niemand had dit verwacht en ikzelf al helemaal niet. Het is natuurlijk geen strip voor een groot publiek. Sommigen zullen daar moeite mee hebben. Ik verwacht wel tegenstrijdige reacties op het album.
Het winnen van de prijs doet me veel plezier, maar het voelt nog steeds vreemd.

Wil je nog steeds verder als tekenende postbode?

Het werken in zwart-wit ligt me wel. Het is mijn bedoeling dat ik meer voor tijdschriften ga werken. Bladen als *Beeldstorm* en *Zone 5300* spreken mij aan, evenals de experimentele strips uit het alternatieve circuit van mensen als Baudoin, Aristophane en Spiegelman. De komende tijd zal ik mijn verhalen en stijl daarop aanpassen. Er liggen nog tientallen ongebruikte scenario's. De computer is goed te gebruiken bij de opzet van een strip. Ik ben behoorlijk aan het experimenteren op dit moment, waardoor de productie wat aan de lage kant is.
Het werken bij de post is trouwens voorbij. Bij terugkomst uit Rwanda ben ik naar het onderwijs overgestapt. Ik geef nu les aan volwassenen en middelbare scholieren. De laatste maanden ben ik mentor schilderen en behangen in een opleidingscentrum voor volwassenen met een handicap. Ik kom in contact met alle lagen van de bevolking. Met de werkgevers die het 'gemaakt hebben', maar ook met personen die moeite hebben zich aan te passen aan de arbeidsmarkt.
Ongetwijfeld komen daar nog goede verhalen uit voort.
Karin van Wylick

ACACIALAAN

Erik Wielaert

Tijdens de Haarlemse Stripdagen 1996 was er opeens GR'NN. *Schijnbaar uit het niets kwamen allerlei Groningse striptekenaars boven drijven. Omdat het louter toelaten van Groningse tekenaars tot dit halfjaarlijkse periodiek "alleen maar kan leiden tot provincialisme en uiteindelijk fascisme" mocht de volgende vier nummers iedereen meedoen.* GR'NN*-tekenaar van het eerste uur is Erik Wielaert (1 juli 1957). Van huis uit beeldend kunstenaar en illustrator, is hij pas sinds eind jaren tachtig serieus in strips geinteresseerd.*

Oorspronkelijk maakte ik na de kunstacademie, waar ik in 1982 afstudeerde, vooral veel vrij werk dat in alternatieve galerieën geëxposeerd werd. Omdat mijn doeken steeds groter werden en ik niet meer over een atelier beschikte, ging ik me meer richten op illustratiewerk. Toen ik daarmee begon, ben ik ook meer strips gaan lezen en opeens sprong de vonk over. Ik ben naruurlijk al langer geïnteresseerd in strips, ik vind het een erg interessant medium. Ik heb op de middelbare school al samen met iemand strips getekend, maar dat waren eerlijk gezegd nogal zwakke één-paginastrips.

Kun je inmiddels van het illustratiewerk leven?

Het gaat de laatste tijd steeds beter, ik kom nu om in het werk, maar ik heb nog een beetje steun van een uitkering nodig. Toen ik ermee begon heb ik ontzettend veel werk rondgestuurd, zonder veel resultaat. Via via kreeg ik echter steeds meer opdrachten. Vooral via mijn medebewoners van het complex waar ik woon (een voormalig gekraakt ziekenhuis), krijg ik veel opdrachten. Altijd als er iets te doen is, word ik gevraagd posters of T-shirtontwerpen te maken. Veel mensen die hier wonen en die bijvoorbeeld voor hun werk een ontwerp voor een cd-rom nodig hebben, vragen mij nu. Ik heb het de laatste tijd zo druk dat ik bijna niet meer aan vrij werk toekom, behalve dan af en toe een strip maken voor *GR'NN*. Het vervelende is wel dat je dan te maken hebt met tijdsdruk en je verhalen wat minder goed zijn, dan wanneer je er erg veel tijd aan zou kunnen besteden.

Het valt me op dat je vooral parodiërende verhalen maakt

Dat heeft ook met die tijdsdruk te maken. Dat gaat sneller en vaak wordt er bij *GR'NN* een thema gesuggereerd, zoals smurfen of de bouw van het stripmuseum in Groningen, waardoor je al snel een idee voor een strip hebt. Bovendien vind ik het ook leuk om met clichés te spelen. Ik maak niet alleen parodiewerk, maar houd ook erg van SF, fantasy of realisme zoals in de strip *Kommer en Kwel (een grimmige zwart-witstrip waarin een man belaagd wordt door een steeds groter wordende groep bedelaars, GZ)*. Het volgende nummer van *GR'NN* zal over SF gaan. Dat is toch één van mijn favoriete genres en eigenlijk is mijn liefde voor strips daarmee begonnen. Met name Moebius vind ik erg goed.

Naast diverse soorten verhalen gebruik je erg veel verschillende tekenstijlen. Denk je dat je je naar een bepaalde stijl toe beweegt?

Ik merk mede onder invloed van het vele illustratiewerk wel dat het steeds meer de richting van strak gestileerd realisme opgaat. Het is echter niet zo dat ik uiteindelijk maar in één vaste stijl zal tekenen. Ik vind het leuk om elk verhaal op een eigen wijze vorm te geven. Het is spannend om te beginnen en nog niet te weten hoe het er uit gaat zien. Ik houd dan ook erg van experimenteren met verschillende technieken en ben permanent zoekende. Ik heb zelf wel het gevoel dat er vooruitgang in zit, maar qua stijl wil ik een aantal slagen om de arm houden

Wat zijn je toekomstplannen?

Ik heb wat contacten met *Zone*, waar ik misschien wat strips voor ga maken en ik ben samen met Martijn Daalder bezig met een lange SF-strip. Daar zijn we al een tijdje mee bezig, maar omdat we allebei onze eigen werkzaamheden hebben gaat het nog niet zo snel. Hij heeft al wel het verhaal geschreven en af en toe stuur ik hem wat schetsen op. De bedoeling is om er een full-colourstrip van te maken. Ik ga me helemaal uitleven op een uitbundige fantasy-achtige tekenstijl. Ik heb zin om hier flink mee uit te pakken. We hebben nog geen strakke planning gemaakt en we weten ook niet wie het uit zal gaan geven. We hoopten aanvankelijk op *Sjosji*, maar dat gaat niet door. Omdat een full colour-strip te duur is om zelf uit te brengen, mikken we op de buitenlandse markt. Omdat ik deze zomer iets minder opdrachten heb en pas laat op vakantie ga, ga ik er maar eens vaart achter zetten. Zoiets moet niet te lang duren.

Gerard Zeegers

ER IS MEER TUSSEN HEMEL EN AARDE
DAN:
VLIEGTUIGEN....
SATTELIETEN.....
RADIO EN TELEVISIE SIGNALEN.....
HOOGSPANNINGS KABELS EN MASTEN....
WEERBALLONNEN.....
WOLKENKRABBERS....
KOM MEISJES! LAAT PAPA NOU EVEN RUSTIG NAAR LOVEBOAT KIJKEN
JAAAH!! DISCOVERY!
GRTTT
ZUCHT! GEEF HIER DIE AFSTANDS-BEDIENING!
WAT GEK DAT JULLIE CARTOON NETWORK NIET KUNNEN KRIJGEN! WIJ THUIS WEL!
HAHAHA!
WAAROM KUNNEN WE NU NIET EEN KEER NAAR MTV KIJKEN?
GAH!
GNNAR
EH..
ER IS.....
© ERIK WIELAERT '98

PrikBord

Kresse

Samen met *Tom Poes* en *Kapitein Rob* geldt *Eric de Noorman* als een van de oerstrips in Nederlandse stripcultuur. Voor een hele generatie staat Hans Kresse's *Thorgal avant la lettre* nog steeds op eenzame hoogte. Wie wil begrijpen waarom, kan sinds kort terecht bij **Eric de Noorman. Mijmeringen bij een oeuvre** (Tutti Frutti Productions; *f*49,95). In dit schitterend uitgevoerde boek brengt **Dick Matena** zijn liefde voor Kresse's klassieke strip onder woorden. Met een bijzonder toegankelijk en amusant stukje vaderlandsche stripgeschiedenis als resultaat. TD

In het nieuwe nummer van **Zone 5300** wemelt het van de oude bekenden. *Fokke en Sukke* duiken weer op, *Arthur Riemslag* is van de partij en ook *Gutsman* komt weer om de hoek kijken. Verder verhalen van de Joegoslaaf Wostok, Maria Björklund en Maurice Hof met het grafische hoogstandje *Foxx Tracker*. En voor wie nog twijfelt om de Nederlandse vertaling van Daniel Clowes' *Ghost World* te kopen, publiceert de redactie van het blad een gedeelte uit dit album als lekkermakertje. HvS

Dat België op stripgebied voorloopt op Nederland is bekend. Het is dan ook logisch dat de **Hogeschool Sint-Lukas** in Brussel werk laat maken van het institutionaliseren van strips. Net zoals dat in de jaren zestig met grote broer film gebeurde, is het hoog tijd dat er cursussen striptheorie aangeboden worden. Naast striptekenen, zal onder leiding van Georges Braem en Pascal Lefèvre dan ook gedoceerd worden in scenarioschrijven en striptheorie. Als troef noemen zij de "mogelijkheden van computergrafiek om het stripmedium te verrijken en er nieuwe dimensies aan toe te voegen". GZ

Erik Kriek mag al jaren zijn kunsten vertonen in *Zone 5300*. Zijn tekstloze strip *Gutsman* is niet alleen een lust voor het oog, maar wordt daarnaast ook hoe langer hoe grappiger. Kriek is duidelijk een auteur die groeit in zijn werk. We kunnen nog heel wat moois van hem verwachten. Wie nog niet overtuigd is, moet de Oog en Blik-uitgave **Gutsman Comics** maar aanschaffen. Voor 7,50 gulden of 150 frank kan niemand dit prachtige kunstwerkje laten liggen. Tweeëndertig pagina's lang genieten van Gutsman in de rol van 'superheld', zoon en jaloerse echtgenote. Doen! HvS

Wie denkt dat Marq "Collectioneur" van Broekhoven als een rasechte stripmaker maar een beetje fliereflutend door het leven gaat, heeft het helemaal mis. Naast zijn tekenwerk voor *ZozoLala*, *SjoSji* en

Mark over Juttemis

Incognito, beheert hij ook de huisuitgeverij **Juttemis** (zeer small press). In Haarlem vertrouwde Marq ons tussen het signeren door, toe dat het derde deel van *Stille Lijnen* (een aanrader!) en het tweede deel van avonturen van *Fritz Pitz* waren uitgekomen. Beide strips zijn van de hand van Marq van Broekhoven en Anton Damen. Daarnaast is bij dezelfde uitgeverij *God, wat ben ik goed!* verschenen, werk uit de prullenbak van stripgod Mars. De boekjes zijn voor *f*6,00 te bestellen door het bedrag met vermelding van de titels over te maken op rekeningnr. 445 75 19 ten name van M.R. van Broekhoven te Breda. JN

De nieuwste editie van de *Stripkatalogus* bleef beperkt tot één lijvig boekwerk. Opvallend, want vorig jaar gaf samensteller Hans Matla nog te kennen dat hij de tweeeneenhalve kilo zware turf vergezeld wilde laten gaan van een handzaam aanstreepboekje. Die zogenaamde **Stripkatapocket** zou een alternatief moeten bieden voor de reeks draagbare *Officiële Belgische stripcatalogi*, die vorig najaar werd opgestart. Wat is er aan de hand? 'Ik ben het slachtoffer geworden van mijn eigen optimisme,' zegt Matla desgevraagd. 'De laatste zes maanden heb ik consequent zeven dagen per week zestien uur per dag gewerkt om

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN MEI EN JUNI

SERIES

1 **Durango 13: Zonder genade**
2 **Joe Barr team 4**
3 **Luka 3: en ik haat...**
4 **Dallas Barr 3: Eerste kwartier**
5 **Lefranc 13: De diefstal van de Spirit**
6 **Aria 20: Een bloem onder het hart**
7 **Schemerwoude 11: Assunta**
8 **Suske en Wiske 256: De vogels der goden**
9 **Sasmira 1: Oproep uit het verleden**
10 **Rooie oortjes 15**

Af en toe is de illustratiekeuze in de nieuwe stripcatalogus vreemd. Als er maar 1000 in kunnen, waarom is twee pagina's Urbanus dan nodig?

Spoorloos was verrassend van scenario. Ik kijk uit naar het volgende deel.

OVERIG*)

1 **Een hart voor IJsland 2 (Makyo)**
2 **Het pension van de Dr. Eon (Griffo/Cothias)**
3 **Horizon (Ong)**
4 **De laatste knusse zaal 2 (Gillon/Lapiere)**
5 **Kama sutra (Manara)**
6 **De cyclus van Cyann 2: Zes seizoenen op Ilo (Bourgeon/Lacroix)**
7 **De fantastische werelden van Andreas**
8 **Inspecteur Netjes (Kolk)**
9 **ZozoLala nr. 99**
10 **De koning van de kwallen (Ségur)**

Shane is een leuke avonturenstrip: goed scenario, niet te zwaar, mooie tekeningen.

De Zer-Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels: Het B-Gevaar, Balloon Ex press, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Gilles de Geus, Gobelijn, Het besloten land, Het land van langvergeten, Leidse Stripshop, Mieke's Stripuek, Noord, Paard van Troje, Plok, strips en eh... dingen!, De Poort, De Rat, Snoek, De Striep, 't Stripptie. Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers.

*) De lijst "Overig" bevat one-shots, tweeluiken en trilogieën

de *Stripkatalogus* op tijd af te krijgen. Het samenstellen van die *Stripkatapocket* zou daarbij nog eens zoveel werk vragen, dat de boeken pas voorjaar 1999 zouden uitkomen. Dat ging me te ver. Bovendien heb ik gehoord dat er van die Belgische catalogus niet meer dan honderdvijftig exemplaren zijn verkocht.' De *Belgische Stripcatalogus*-samensteller Danny Dewilde was niet bereikbaar voor commentaar. TD

Ook geroutineerde festivalgangers worden nog weleens verrast. Tijdens de stripdagen in Haarlem presenteerden enkele enthousiaste Belgen het vierde nummer van het 76 bladzijden dikke stripmagazine **Beeldstorm.** Het blad bevat strips van de alom tegenwoordige Mark Horemans, de prijswinnende Jeroen Janssen, Gilliom en Hans & Ginder. Het is slechts een greep uit het grote aanbod. Hoe is het mogelijk dat ons de vorige drie nummers zijn ontgaan!
Voor BF 500 heeft men een abonnement van zes nummers. Het contactadres is Mong Cocquyt, Heilig-Sacramentstraat 3, B 9000 in Gent. Wel iets voor de geduldige liefhebber, want het volgend nummer wordt aangekondigd voor september. JN

'De prijzenregen tijdens de Stripdagen in Haarlem leverde een aantal verrassende winnaars op. Waar iedereen verwachtte dat Lian Ong de **Grote Prijs van Haarlem** in de wacht zou slepen met haar album *Horizon,* daar ging Jeroen Janssen aan de haal met de hoofdprijs van vijfduizend gulden. De jury beloonde zijn debuutalbum *Muzungu: Sluipend Gif* om de originaliteit en frisheid van het werk. En daar waar iedereen verwachtte dat Marnix Ruebs Haagse Harry de **Publiekprijs** zou krijgen, daar bleek het grootste gedeelte van het strippubliek zijn stem juist te hebben uitgebracht op Lian Ongs *Horizon.* Dit was een uitslag die niemand had verwacht, omdat publiekprijzen over het algemeen worden gewonnen door boeken die door veel mensen worden gelezen. En hoe goed Horizon ook is, de oplage van het album is beperkt. Kortom, een verrassende uitslag.
Voor Ong zal het van groter belang zijn dat haar werk door de lezers wordt gewaardeerd in plaats van door een jury stripcritici. Helaas voor haar zit er aan de publiekprijs echter geen geldbedrag verbonden en aan de hoofdprijs wel. Reden voor Kees Kousemaker van Stripwinkel Lambiek om belangeloos een bedrag van 1000 gulden aan de winnares te schenken. En zo kende de Stripdagen niet alleen twee onverwachte, maar vooral ook twee gelukkige winnaars. HvS

Met de regelmaat van de klok stort Marcel Ruijters zijn eigen-beheeruitgaven vol gecultiveerde lelijkheid over de nietsvermoedende bezoekers van stripspeciaalzaken heen. Zo ook nu weer. Het vijfde deel van zijn periodiek **Thank God It's Ugly** ligt nu in de schappen. De uitgave biedt niet alleen nieuwe strips van de Sittardse underground-meester himself, maar ook van Chris Crielaard, de Amerikaan Mike Diana, de Joegoslaaf Wostok en de Sloveen Jakob Klemencic. En al deze prachtige lelijkheid voor slechts 13 gulden of 260 frank.
En wie meer wil lezen van deze auteurs kan in de betere speciaalzaak terecht voor het nieuwste nummer van Klemencic' stripblad *Stripburger,* dat voor de gelegenheid in het Engels is verschenen en luistert naar de naam **Handy Burger.** Voor *f*7,50 gulden of 150 frank krijg je 56 pagina's lang werk van Klemencic (van wie naar verwachting komend jaar een album uitkomt bij een Engelse uitgever), Ruijters, Mark Hendriks en een hele reeks talentrijke Oost-Europeanen. En voor dat geld komt het blad nog helemaal vanuit Slovenië ook. HvS

Van André Massee ontvingen we een zeer verzorgde uitgave in eigen beheer. Zijn strip **Roninja** oogt fraai en maakt door de vormgeving veel van het zwakke scenario goed. Het veelbelovende werkje is te bestellen door *f*5,95 over te maken op nr. 3296 53 261 met vermelding van de ambitieuze code R1.

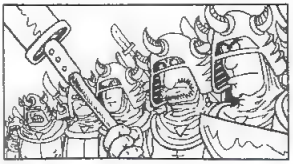

Roninja

Wat tegenvallend daarentegen is de jongste uitgave van comicstijdschrift **Kamikaze.** Zelfs Janko Bosch lijkt dirmaal weinig geïnspireerd. Wie zelf wil oordelen kan voor *f*2,50 een nummer bestellen via Jacob Catsstraat 133, 8265 XN in Kampen JN

Alleen het beste is goed genoeg,' Zo rechtvaardigt Hans Matla de superdeluxe editie van Toonders **Bommel**-dagbladverhalen. Vanaf het jaar 2000 gaat uitgeverij Panda de *Tom Poes*-verhalen uit *Donald Duck* in vijfentwintig banden samenbrengen. 'Voor mij zijn die verhalen belangrijk,' zegt Matla, 'omdat

DE COLLECTIONEUR
door ANTON DAMEN en MARC VAN BROEKHOVEN
JAN! JAN! ONZE VAKANTIEFOTO'S ZIJN KLAAR!
DEN COURANT
HUH? DIT ZIJN ONZE FOTO'S NIET!?
JEREMIAH
MENEER MATLA, WAAROM STAAN ER IN UW NIEUWE CATALOGUS GEEN FOTOTJES MEER?

ik oorspronkelijk via de *Donald Duck* met de *Tom Poes*-verhalen heb kennisgemaakt. Uiteindelijk streef ik met die herdrukken naar een soort standaardbibliotheek van het klassieke Nederlandse beeldverhaal.'
TD

In de literatuur vormen briefwisselingen een genre op zich. Stripmakers lijken over het algemeen een stuk minder schrijverig aangelegd, hoewel er inmiddels met **The quick brown fax** tenminste één bewijs van druk onderling faxverkeer bestaat (éditions Has/Lambiek; *f*25,00). In dit fraaie bundeltje stencilwerk laten Typex en Peter Pontiac zien wat zij zoal door de faxlijnen sturen: veel deadline-stress en huiselijke beslommeringen, gelardeerd met een vleugje erotiek. Een origineel idee, dat vooral de liefhebbers van spontaan tekenwerk zal aanspreken. TD

Nèt na de Stripdagen Haarlem verscheen het **Stripjaarboek 1997**. Zoals de titel al doet vermoeden, moet het boek het niet hebben van de actualiteitswaarde. Wel staat het vol met interessante artikelen, die allemaal eerdet verschenen in verschillende dagbladen of tijdschriften. Niemand kan natuurlijk alles lezen, dus een overzicht van wat er het afgelopen anderhalf jaar (het bevat ook de eerste maanden van 1998) over strips geschreven is, biedt een goede gelegenheid voor een inhaalrace. De artikelen geven gebundeld een goed beeld van de huidige Europese, en iets minder, de Amerikaanse stripcultuur. Naast interviews, overzichten van de buitenlandse markten, de bijzonder handige servicepagina's en een economisch overzicht van de stripbranche, bevat het *Stripjaarboek* ook enkele meer beschouwende en theoretisch overpeinzingen over het medium die niet aan actualiteit gebonden zijn. Wie actualiteit zoekt, moet natuurlijk gewoon blijven doen wat hij nu aan het doen is: *ZozoLala* lezen. GZ

In de **Z-Lijst** van ons vorig nummer werd gesuggereerd dat uitgeverij Arboris de reeks *De torens van Schemerwoude* niet zou willen herdrukken nu uitgeverij Glénat het vervolg op deze serie op de markt brengt. Dit is echter niet waar. Arboris heeft na onenigheid met de agent van auteur Hermann geen toestemming meer diens albums op de markt te brengen. Jammer voor Arboris, want Hermann is niet bepaald de slechtst verkopende auteur. HvS

Tijdens de Stripdagen Haarlem verscheen het al in Acacialaan aangekondigde tweede deel van **Eiland**. Waren we over deel 1 al enthousiast, nu schieten superlatieven tekort. Niet alleen de inhoud is nog beter geworden en bestaat uit de bekende mix van melige cartoons en sfeervolle experimentele strips, ook de uitvoering is bijzonder luxueus. Kleurenstrips, glossy papier en een gelijmde rug. Dat *Eiland* desondanks betaalbaar is gebleven is te danken aan sponsors (van *Fiskefet* tot Jan en Josée van Dinther uit 's Hertogenbosch) die elk een aantal pagina's voor hun rekening nemen. Het is verkrijgbaar in de betere stripwinkel en te bestellen door *f*17,90 over te maken op bankrekeningnummer 510588484 t.n.v. stichting de Eiland Groep o.v.v. Eiland 2. GZ

Vertegenwoordigers van de small press wisten ook in Haarlem weer de weg naar de ZozoLala-stand te vinden. Hoewel de adembenemende uitschieters ditmaal

In Memoriam Reg Smythe

Op 13 juni is in zijn geboorteplaats Hartlepool in Noord-Engeland Reg Smythe overleden. Hij werd 80 jaar. Hoewel zijn naam velen wellicht niet bekend in de oren zal klinken, is zijn belangrijkste geesteskind wereldwijd een begrip. In *de Volkskrant* zijn jaren lang de belevenissen van de werkeloze Linke Loetje te volgen geweest voor een grote schare trouwe fans. Deze antiheld, die in de engelstalige landen als Andy Capp door het leven ging, bezorgde Smythe internationale roem. Vanaf het begin in 1957 was het succes van de dagstrip groot en meer dan veertig jaar lang zou Smythe er zijn hart en ziel in leggen. Het succes van de strip lag vooral in de schijnbare eenvoud waarmee de dagelijkse belevenissen van een volksjongen jaar in jaar uit werden weergegeven zonder aan charme in te boeten. Ongetwijfeld is het geheim van deze blijvende frisheid gelegen in het feit dat Smythe situaties beschreef waarvoor hij steeds weer uit eigen (jeugd)ervaringen kon putten.

ontbraken, viel er toch weer het nodige te genieten.
Vaste bezoekers zijn de jongens van **uitgeverij Oeros**, die een onafgebroken en actief uitgavebeleid blijven voeren. Nieuwe uitgaven van deze kleine uitgeverij uit Roelofarendsveen zijn het derde deel van het kleine periodiek *Intelligent* (met fraaie bijdragen van Ray Man en Sam Peters), nieuwe avonturen van Alex Turks *Mevrouw de Heks* en een dubbeluitgave met *De familie van Toom* (Loenhout en de broertjes Turk) en *Onschuldig Sprookje* (alweer de broertjes Turk). Informatie over deze uitgaven is te krijgen bij uitgeverij Oeros Chrysantensingel 32, 2371 NL in Roelofarendsveen.
In *Intelligent* staat ook **Zuster Fidelia**, een korte bijdrage van Anja Ranja. In eigen beheer heeft de stripmaakster een heel boekwerkje aan deze door de wol geverfde verpleegster gewijd. Het verhaal is vooral verteerbaar voor vakgenoten. Voor *f*10,00 kan een exemplaar besteld worden bij Anja Ranja, R.P.Geerligssingel 37, 2642 AV in Pijnacker. JN

In *ZozoLala* 100 (mijn god, wat een nummer!) spraken we onze bezorgdheid uit over de branie waarmee eindredacteur Robin Schouten van **Incognito** aankondigde binnen twee maanden het volgende nummer te zullen publiceren. Het bleek echter geen loze toezegging Triomfantelijk ligt *Incognito* 13 bij de stripwinkeliers op de plank. Mede door de ongebreidelde werklust van Lode Devroe, die met het tweede deel van *Cecium* een kwart van het blad inneemt, is het weer een interessante editie geworden. Naast Devroe pakt ook Marq van Broekhoven stevig uit met een lang verhaal over Fritz Pitz, vol sex, drank en wetenschappelijk onderzoek. Ook Fred Marschall en Pieter van Oudheusden werken weer eens samen aan een fraai kort verhaal. Kortom, het blad zit weer puik in elkaar. JN

Tijdens de Stripdagen in Haarlem werd voor de zevende keer de **Professor Pi-prijs** uitgereikt door het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten. Winnaar dit keer was Peter Pontiac met zijn overzichtswerk De Pen en het Zwaard. Vijf-tien-dui-zend-piek maar liefst zit er aan de prijs verbonden. Dat is nog eens andere koek dan een bronzen plastiekje. HvS

In *ZozoLala* nummer 94 presenteerden wij de Vlaming Nix als groot talent. Hoe vreselijk gelijk we ook toen natuurlijk weer hadden, bewijst het boekje

Nix

Hardnekkige Vlekken. Vijftig bladzijden lang stort Nix zijn absurde gevoel voor humor over je heen.
Het album toont de ontwikkeling die hij de laatste jaren heeft doorgemaakt. En die ontwikkeling gaat maar één richting op: naar boven. Voor 11,95 gulden of 195 frank kun je je vergewissen van het niveau dat Nix inmiddels heeft bereikt. *Hardnekkige Vlekken* is een uitgave van stripwinkel Het Besloten Land. HvS

Filo is alweer aan de zevende editie toe. Ditmaal heeft de maker Fred de Heij het geheel de vorm van een raamvertelling gegeven. De clown die in alle afleveringen de leidende rol speelt is als organisch afval neergestort en vertelt hoe dat gekomen is. Daarop volgt er veel sex, gruwel en geweld, vormgegeven op een manier waar de meeste redactieleden wel pap van lusten. Ook dit fraaie nummer kost weer *f*7,50. Als het mee zit, ligt het gewoon in de stripwinkel. Bestellen kan ook door te schrijven naar *Filo*, Prins Hendrikstraat 128, 1501 AW in Zaandam. JN

Af en toe blijkt weer, dat *ZozoLala* door sommige mensen heel goed wordt gelezen. Zo ontvingen we onlangs een brief van stripwinkel Eppo in Eindhoven naar aanleiding van de **Zet-Lijst** in ons vorige nummer. Daarin staat bij de series op de tiende plaats vermeld het vierde deel van de fantasyreeks *666*. Maar eh..., dat boek blijkt nog helemaal niet te zijn gedrukt! Wij hebben het nagekeken. Meerdere deelnemende winkeliers bleken bij de formulieren voor de *Zet-Lijst* uit de vorige *ZozoLala* de serie *666* te hebben ingevuld. Eén winkelier maakte daarbij melding van het vierde deel. (We zullen de naam van deze winkel discreet voor ons houden). Op de overige formulieren stond deel 3 vermeld. Omdat de meeste winkeliers bij het invullen alleen de reeks en het albumnummer vermelden en het formulier van de winkel die deel 4 had ingevuld boven op de stapel lag, deed uw ijverige redakteur de rest en zocht de titel van deel 4 erbij in de Arboris-folder. Dat de andere winkeliers deel 3 vermeldden, werd niet opgemerkt. PvG

Nu we het toch over het drukken van een album van uitgeverij **Arboris** hebben: daar is onlangs iets in veranderd. Sinds enkele maanden worden de albums van Arboris niet meer door deze uitgeverij zelf gedrukt. Volgens Arboris is de peperdure vierkleurendrukapparatuur niet rendabel, als de persen niet volcontinue kunnen draaien en daar is deze uitgever te klein voor. Het afstoten van het drukken in eigen huis betekent ontslag voor acht full time en part time medewerkers. Het drukken van de albums van Arboris wordt tegenwoordig uitbesteed aan twee drukkerijen. Over welke drukkerijen dat zijn, doet de uitgever nogal schimmig. Naar verluidt heeft Arboris echter al de eerste partij extern gedrukte strips afgekeurd en terug gestuurd, omdat het lijmwerk te slecht zou zijn. Wat dat betreft, benadert de nieuwe drukker het eigen drukwerk van Arboris blijkbaar met nauwkeurige precisie, want daarvan was slecht lijmwerk bijna het handelsmerk. PvG

Wij weten nog niet of het aan de moeilijkheidsgraad ligt of aan de lange inzendtermijn, maar feit is dat we tot nu toe heel weinig inzendingen hebben ontvangen met betrekking tot de **puzzel** in het vorige nummer. Weet daarom, beste lezers, dat degene die álle afbeeldingen goed kan plaatsen, kans maakt op het origineel van de ZL100-voorplaat van Mark Retera. Hoezo mission impossible?

(advertentie)

TE KOOP AANGEBODEN

Originelen van o.a.: Paul Cuvelier, Fred A. Julsing, Dick Matena, Hans G. Kresse, Pieter Kuhn, Henk Kuijpers, Don Lawrence, Alex Raymond en Grzegorz Rosinski. Stort *f*. 10,- op giro 4488726 t.n.v. T. Keijzer - Castricum voor een geïllustreerd overzicht.

Inzenden kan tot 1 september a.s. Het redaktie-adres vind je op pagina 2 van deze *ZozoLala.* SR

Na een interval van bijna drie jaar is er weer een nieuw verhaal van **Robbedoes en Kwabbernoot** voorgepubliceerd in het weekblad *Robbedoes.* Het verhaal heet *Als in een droom* en bestaat voor een belangrijk gedeelte uit flitsende achtervolgingsscènes.
Het ziet er allemaal heel eigentijds en dynamisch uit. Wat echter met name opvalt, is dat de tekeningen zoveel weg lijken te hebben van een andere succesvolle strip uit de Dupuis-stal: *Soda.*
Dat zal mede te maken hebben met de zwarte kaders rond de tekeningen en met de onderwerpkeuze, die veel blauwe uniformen en scheef in de bocht hangende auto's voorschrijft, maar de gelijkenissen zijn niettemin treffend. Vergelijk en oordeel zelf. PvG

Robbedoes of Soda?

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala*-redaktie.*

- Te verschijnen in augustus -

- Activa -

Een familiekwestie (Eisner) 24,95; sk. *De Nederlandse vertaling van de nieuwe van Eisner verschijnt eerder dan de Amerikaanse!*

- Arboris -

De metabaronnen 4: Oda, de overgrootmoeder (Gimenez/Jodorowsky) 13,95/280; sk.
De technovaders 1: De lagere technoschool (Janjetov/Jodorowsky) 12,95/260; sk.
Kazandou 8: De cirkel van het leven (Chabuel/ Banzet/Gess) 9,95/195; sk.
Konvooi 1: In vuur en vlam (Buchet/Morvan) 12,95/260; sk. *Voor wie van het genre houdt, is dit een prima fantasy-strip. Van de hand van twee van de makers van de serie* Nomad.
Schimmenspel 1: Scheurbuik (Rollin/Dufaux) 11,95/240; sk. *Deze reeks werd eerder tevens geclaimd door uitgeverij Talent, maar verschijnt uiteindelijk bij Arboris.*

- Big Balloon -

Trigië 19: De vergeten vallei (Lawrence/ Butterworth) 9,95/199; sk en 29,95/550; hk. *Laatste deel van de heruitgave van Trigië.*

- Dargaud -

Ravian 17: De wees van de sterren (Mézières/ Christin) 10,95; sk.
Thomas Noland 5: De meeuw (Franz/Pecqueur) 10,95; sk.

- Dupuis -

Adam 3: Zakenvrouw met huisman (Basset) 9,75/180; sk.
Billy the Cat 6: Billy's keuze (Colman/Desberg) 8,95/165; sk.
Cédric 12: Poespas (Laudec/Cauvin) 8,95/165; sk.
De paparazzi 4: Even ontspannen (Mazel/ Cauvin) 8,95/165; sk.

- Geïllustreerde Pers -

Donald Duck pocket 54: Een kwestie van geluk (Diversen) 7,95/160; sk.

- Oog & Blik -

De slaap van het monster (Bilal) 29,95; hk. *De nieuwste Bilal; het eerste deel van (opnieuw) een SF-trilogie.*
Er was eens een voorbijganger: De jacht (Bilal/ Christin) 35,00; hk. *Herdruk, met nieuwe voorplaat en geïllustreerde epiloog, waarin Christin en Bilal, middels een* Grafschrift voor het Oostblok, *terugkijken op de val van de muur. Dit blijft een ijzersterke strip.*
Kermis der onsterfelijken (Bilal) 29,95; hk. *Herdruk met nieuwe voorplaat.*
Lady in blue (Bilal) 29,95; sk. *Herdruk met nieuwe voorplaat. Eindelijk zijn de beste verhalen van Bilal weer in een fatsoenlijke hardcover verkrijgbaar.*

- Standaard -

De rode ridder 168: Fata morgana (Diversen) 6,95/130; sk.
Nero klassiek 5: De erfenis van Nero (Sleen) 11,50/195; sk.
Nero klassiek 6: De blauwe toekan (Sleen) 11,50/195; sk.

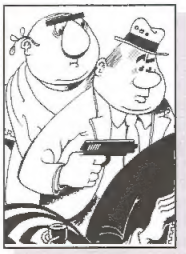

Urbanus 71: Het aangenaaide oor (Linthout/ Urbanus) 6,95/130; sk.

- Talent -

De jonge jaren van Gorn 2 (Paty/Oger) 14,50; sk en 27,50; hk.
Jaina 1: De zang van de drakenkrijgers (Varanda/Ange) 14,50; sk en 27,50; hk.
Travis 1: Huracam (Quet/Duval) 14,50; sk en 27,50; hk.
Waldeck 1: De onsterfelijke jaguar (Quet/ Dellisse) 14,50; sk en 27,50; hk.

- Te verschijnen in september -

- Arboris -

Dead Hunter 1: Een dooie boel (Tacito) 12,95/ 260; sk. *Dolgedraaide western.*
Dikke Hägar 22 (Browne) 17,95/350; sk.
Juan Solo 3: De schurftige varkens (Bess/ Jodorowsky) 13,95/280; sk.
Lugubere verhalen 9: Koning eenoog 2 - De zeven broers (Dethan) 11,95/240; sk.
Lugubere verhalen 10: De hel van de

pelgrims 1 - Wie loopt er op mijn graf? (Bertail/Smolderen) 11,95/240; sk.
Spoorloos 2: Losgeld voor een kind (Kraehn) 11,95/240; sk.
Verhalen uit de megasteden 16: Mean machine (Critchlow/Wagner) 12,95/260; sk.

- Big Balloon -

De familie Doorzon 23: Hop Doorzon hop (De Jager) 9,95/199; sk.
Pardon lul 2: Boer'nsex (De Kort) 14,95/280; sk.
Trigië posterboek (Lawrence) 35,00/650; hk. *Met alle 19 nieuwe covers van de herdrukken van de reeks.*

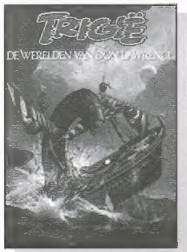

- Dargaud -

De onnoembaren 10: Bronzen pop (Conrad/ Yann) 13,95; sk.

- De Boemerang -

Dilbert special 1 (Adams) 9,95; sk. *Dilbert in kleur. Vast dollargroen.*

- Dupuis -

Aria 2: De berg van de heksenmeesters (Weyland) 9,75/180; sk. *Herdruk.*
Aria 6: De ring van de elflings (Weyland) 9,75/180; sk. *Herdruk.*
De Katamarom 30: De proeve van de zandloper (Gos) 8,95/165; sk.
De psy 5: Snapt u 't? (Bedu/Cauvin) 8,95/165; sk.
Kroost 3: Wat zei je? (Valda/Godard) 9,75/180; sk.
Largo Winch 9: Venetië zien (Francq/Van Hamme) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Lokje 10: Lokje laat van zich horen (Blesteau/ Godard) 8,95/165; sk.
Vrije vlucht: De eekhoornprinses (Hausmann/ Yann) 26,00/480; hk.
Yoko Tsuno 22: Het hemelse jonk (Leloup) 8,95/165; sk.

- Geïllustreerde Pers -

Donald Duck pocket 55: Een schimmige surprise (Diversen) 7,95/160; sk.
Het beste uit Tina 3 (Diversen) 8,95/160; sk.

- Geknipt Papier -

Samba Bugatti 3: Bugatti's geheim (Griffo/ Dufaux) 32,95/575; hk.
Zoeloeland 6: Drakenkam (Ramaioli) 29,95/525; hk.

- Glénat -

De rovers van keizerrijken 3: Een smerig vak (Jamar/Dufaux) 25,95/459; hk.
Sneeuw 2: Ravendood (Gine/Convard) 9,95/195; sk. *Herdruk.*
Titeuf 1: Vrijen is vies (Zep) 9,95/195; sk.
Titeuf 2: Lekker stoer (Zep) 9,95/195; sk.

- Le Lombard -

Bernard Prince 4: Avontuur in Manhattan (Hermann/Greg) 10,95; sk. *Herdruk.*
High school generation 5: Black (Denayer) 10,95; sk.
Red Road 4: Wakan (Derib) 27,50; hk. *Het langverwachte slot van deze indianencyclus.*
Rik Ringers 60: Misdaad op internet (Tibet/ Duchâteau) 9,50; sk.

- Standaard -

FC de Kampioenen 4: Vliegende dagschotels (Leemans) 8,95/160; sk.
Nero 143: De dood van bompa (Sleen) 8,95/160; sk. *Er verschijnt ook een luxe bundeling van de delen 141, 142 en 143 voor 110,00/1995.*
Suske en Wiske 257: De rebelse Reinaert (Diversen) 7,50/140; sk. *Ook verkrijgbaar in luxe uitvoering voor 70,00/1295.*
Suske en Wiske Klassiek 47: Het hondenparadijs (Vandersteen) 42,50/795; hk. *Bij voorintekening 32,50/595;* hk.
Suske en Wiske Klassiek 48: De kaartendans (Vandersteen) 42,50/795; hk.

- Talent -

Trollen van Troy 2: De scalp van de eerbiedwaardige (Mourier/Arleston) 14,50; sk en 27,50; hk. *Er bestaat ook een luxe voor 115,00.*

- niet aangekondigd; toch verschenen -

De koning van de kwallen (Ségur) Talent; 14,50; sk en 27,50; hk.
Hartebloed 1: De gidsenridders (Bailly/Mercier-Seiter) Talent; 14,50; sk en 27,50; hk.
Hartebloed 2: De armband van Angrbode (Bailly/Mercier-Seiter) Talent; 14,50; sk en 27,50; hk.
Hong Kong Triade 1: Het alibi (Parnotte/Mallie/ Rieu) Talent; 14,50; sk en 27,50; hk.

Agenda

Op **zondag, 20 september** wordt in het Internationaal Congrescentrum in Gent de **3de Gentse Stripbeurs** gehouden. Naast tweedehands strips kunnen er ook antiquarische stripverhalen worden gekocht (wat is het verschil?). Bijzonder aan de beurs is de uitgave van een portfolio met tekeningen van o.a. Bosschaert, Linthout en Sleen, en de uitgave van een genummerde en gesigneerde litho van Jan Bosschaert. De beurs is open van 10.00 tot 18.00 uur en is te vinden aan de Minderbroedersgang in Gent.

Het Belgisch Centrum van het beeldverhaal heeft weer de nodige tentoonstellingen lopen of op stapel staan. **Tot 4 oktober** loopt nog steeds een retrospectief over **William Vance.** Bovendien is de tentoonstelling van **originelen van strips uit het weekblad Robbedoes** nog **tot 20 september** te bewonderen. **Van 22 september tot 10 januari 1999** zijn er ook originele stripplaten te zien met walvissen als onderwerp aan Jacques Martin is een tentoonstelling gewijd **van 6 oktober tot 18 januari 1999.**

Oud-provotariër en prominent Frans politiek tekenaar **Willem** exposeert **van half september tot en met eind oktober** in Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam, 020-626 75 43.
Stripwinkel Mekanik organiseert alweer voor de vierde keer een expositie van het werk van nieuw grafisch talent uit Vlaanderen onder het motto **What's your excuse**. Wie nieuwsgierig is naar het peil van jong aanstormend talent in de zuidelijke Lage Landen kan **van 1 augustus tot 29 augustus** terecht bij de galerie van Mekanik, Sint Jacobsmarkt 73 in Antwerpen

Op 29 en 30 augustus a.s. vindt voor de dertiende keer het **Brabants stripspektakel** plaats op de vertrouwde plek Valkencourt te Valkenswaard (Heerkensdreef 15; volg de bordjes). De deuren gaan op beide dagen open om 10.00 uur en sluiten officieel weer om 17.00, maar houdt rekening met een Brabants kwartiertje. Het spektakel bestaat ditmaal uit een ruilbeurs met 300 meter aan tafels, drie veilingen en een aantal speciale boek- en prentuitgaves die op de beurs worden gepresenteerd. De Brabant Stripsympathieprijs gaat dit jaar naar Robert van der Kroft, die aanwezig zal zijn en zal signeren. Dat geldt ook voor auteurs als Walthéry, Charles, Rossi en Benn, om er maar een paar te noemen. De entree bedraagt *f*3,50 voor volwassenen en *f*1,00 voor kinderen.

PLEZIER OP ALLE NIVEAUS

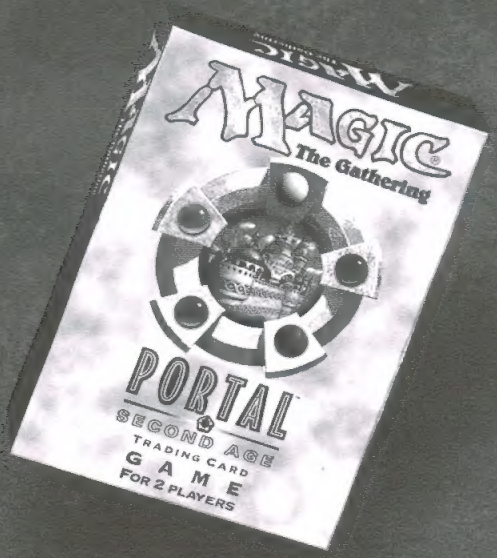

STARTER LEVEL

PORTAL™

Aanbevolen voor nieuwe spelers. *Portal* is de beste kennismaking met **Magic : The Gathering**.

ADVANCED LEVEL

FIFTH EDITION™

Aanbevolen voor beginnende spelers, die meer tactiek willen toepassen.

EXPERT LEVEL

TEMPEST™

Aanbevolen voor gevorderde spelers, die hun strategieën willen toepassen op het hoogste niveau.

HOE WORD JE EEN EXPERT IN MAGIC: THE GATHERING®?

Ben je klaar voor Magic, maar weet je niet waar te beginnen?

Zoek naar het nieuwe label op het *Magic: The Gathering—Portal*™ spel. De makkelijkste weg om **Magic** te leren spelen is beginnen met het 'starter-level'.

Customer Service: (0492) 538487 • http://www.ps-games.nl
Distributie in Nederland: PS Games, Churchilllaan 129, 5705 BK Helmond

Magic The Gathering® Wizards of the Coast® PS GAMES

Wizards of the Coast, **Magic: The Gathering**, *Tempest*, *Fifth Edition*, en *Magic: The Gathering—Portal* zijn handelsmerken van Wizards of the Coast, Inc. ©1998 Wizards of the Coast, Inc.

Bij Uw keuze Uw aankoop van een starter "Portal".
Stuur deze coupon op naar
PS Games, Churchillaan 129, 5705 BK Helmond
met de vermelding "couponactie 'Zoroaster'".
Vergeet niet je adres te vermelden!